

Országos Stefánia-Szövetség
az Anyák és Csecsemők Védelmére kiadványai. 16. szám

NÉPESEDÉS-POLITIKA

GAZDASÁGI SZEMPONTBÓL

Írta
SZTERÉNYI JÓZSEF

*A Népegészségi Országos Nagygyűlésen 1917 október 26-án
tartott előadás*

Azon súlyos problémák közül, a melyeket a háború világszerte felvetett, egy sincs, a mely jelentőségében olyan nagy legyen, időbeli kihatásában oly messze vezessen, mint a népesedési probléma. A pénzügyi helyzet, a mely súlyos próbára teszi az összes államokat, és itt-ott szinte összeomlással fenyegethet, rövidebb vagy hosszabb idő alatt a nemzetek teherviselőképességének végső megfeszítésével végre mégis csak rendbe fog jönni. A gazdasági helyzet, bármily súlyos legyen is a háború után, — mert azzal tisztában kell lennünk, hogy a háború után gazdaságilag súlyos megpróbáltatások várnak az összes hadviselő államokra — előbb-utóbb mégis csak rendbe fog jönni. A munka, mint az egyedüli biztosíték és regeneráló eszköz, ha komolyan fogjuk igénybe venni, át fog bennünket segíteni azokon az akadályokon, amelyeket pénzügyi és gazdasági téren le keli küzdenünk. De azokat a réseket, amelyeket a háború a népesedés tekintetében közvetve és közvetlenül üt, vajmi nehéz lesz kitölteni, azokat a réseket nemzedékeken keresztül fogják érezni az összes hadviselő államok.

Annak a súlyos helyzetnek tudatára, amelyet a háború népesedési szempontból előidéz, az összes hadviselő államok közül legelőször Franciaország jutott. Az az állam, amely normális időkben is súlyosan szenved népesedési politikájának hibájában és hiányában az a nemzet, amely a napóleoni háborúk hatását népesedési tekintetben még ma sem heverhette ki; az a nemzet, amelynek legszomorúbb adatai bizonyítják, hogy a háború után, bármily nagy legyen is majd kulturailag, meg fog szűnni — bogy úgy fejezem ki magamat, — elsőrangú állam lenni, mert népesedési szempontból nem fogja bírni. Hisz Franciaország népesedési viszonyai már ezelőtt is a legszomorúbbak voltak. Ezer lakosra már 1910-ben is csak 1.6 születési többlet esett, a. háború még tetemesen növelte az ebben rejlő nemzeti veszedelmet. Ennek tudatában emelte fel a francia orvosi aka-

démia már a háború második évének elején intő szagát nemzetéhez, hogy ezzel a kérdéssel komolyan kell foglalkozni, hozzá is fogott hónapokon át folytatott ankétek, nagy horderejű tanulmányok révén, hogy nemzetét felrázza a letargiából és figyelmeztesse arra a fokozott veszedelemre, amelybe a háború népesség tekintetében sodorja. Intő szavát szomorúan igazolták a háborús események. Míg 1910-ben, mint említtem, még 1.6 születési többlete volt Franciaországnak 1000 lakosra számítva. 1915-ben 100 halálesetre már csak 71.73 születés esik és ez a szám is hovatovább a háború tartamával veszedelmesen süllyed: 1916-ban már csak 42.26. és 1917. első felében már csak 36.45 születés esik 100 halálesetre, vagyis Franciaországban a halálozás ma már majdnem kétharmaddal több, mint amennyi a születés. Hogy mi vár egy nemzetre ilyen népesedési eredményekkel, azt nem nehéz előre megmondani !

Franciaország példáját a háború okozta népesedési helyzet tekintetében csakhamar követi Németország. Bár ott ellenkező eredmények vannak normális időkben, amennyiben a legnagyobb születési többlet arányát Európaszerte Németország mutatta fel az utóbbi évtizedekben, ahol 1000 lakosra átszámítva, 15.1 születési többlet esik, mégis a porosz belügyminisztérium támogatva a porosz országgyűlés és a német birodalmi gyűlés messzemenő tanácskozásai által, ismét hónapokszámra terjedő ankéteket folytat abban a kérdésben, hogy mi a teendő a háború-okozta rések kitöltésére, vagy a további rések önmagától való tágulásának megakadályozására. Sajnos, Németország háború-okozta népesedési adataival nem rendelkezünk. Az eredmények ugyanis ott oly kedvezőtlenek, hogy a Német birodalom célszerűnek tartotta ezeket az adatokat a nyilvánosságnak még át sem adni. E részben csak általános adatokra vagyunk utalva.

Ha a hazai viszonyokat tekintjük, ugyanez a perspektíva nyílik meg előttünk. A legszomorúbb, amelyet nemzeti és állami életünk felmutathat. Már békeidőben sem volt a mi helyzetünk szaporodás tekintetében az utolsó évtizedekben valami különösen kedvező. Nem volt ugyan összehasonlítható azokkal a szomorú eredményekkel, melyeket Franciaország mutat fel. de sajnos, viszont messze-messze alatta marad azoknak az eredményeknek, melyeknek kulturá államokban lenniök kell, messze-messze alatta marad azoknak az eredményeknek, amelyek szükségesek ahhoz, hogy egy hatalmas nagy nemzet nagy kiút urm unkára., nagy

gazdasági munkára képesíttessék saját erejéből, nemzetének törzséből, hogy az a törzs hatalmasan növekedő testet alkosson, amely a maga erejét a nemzet és az állami élet minden ágazatára kiterjesztesse.

Már békeidőben is az eredmény, amelyet népesedésünk szaporodás tekintetében felmutat — az 1913. évi utolsó adatot idézem. — az, hogy 1000 lélekre mindössze 11.2 születési többlet esik. De amit nálunk a háború okozott e tekintetben, az egyenesen ijesztő nemzetünk jövő fejlődése szempontjából, egy nagy felkiáltójel a nemzethez és a nemzet sorsát irányító államhatalomhoz, hogy itt az utolsó óra, amelyben erőteljesen, minden erőnket egybevetve kell dolgoznunk, nehogy ugyanaz a sors érjen bennünket, amelyet az imént rövid vonásokban Franciaországot illetőleg jeleztem.

Sajnos, nem sok kell hozzá, közel állunk ehhez a veszedelemhez. Egyik oldalon a kép a születek óriási csökkenését mutatja, a másik oldalon, — ami még szomorúbb — a mi intézkedéseink gyarlóságát, gondoskodásunk hiányát a halálozások növekedése jelzi. A kettőnek egybevetése adja azután azt az eredményt, hogy — sajnos — a háborús években nemcsak gyarapodást nem mutatunk fel, ami megérthető lenne, de veszedelmes számbeli csökkenésben vagyunk.

Méltóztassék csak egy futó pillantást vetni azokra az adatokra, a melyek e tételmet igazolják. Míg 1914-ben, a mikor a születek tekintetében már súlyos romlás állott elő, még 640,000 születés van Magyarországon, addig 1915-ben — itt már a háború első éve érvényesül — ennek száma leszáll 434,000-re és 1916-ban ez a szám is csökken 292,000-re. vagyis a s z ü l e t é s e k s z á m a h á r o m é v a l a t t t ö b b m i n t f e l é r e c s ö k k e n t M a g y a r o r s z á g o n. Ha ezzel szembeállítjuk a halálozási arányt csak a polgári lakosságnál, — a harctéri veszteségek nélkül, — azt az eredményt kapjuk, hogy míg 1915-ben a halálozási többlet 48,482, ez 1916-ban már 94,506. E két szám, a születek csökkenése és a halálozási többlet emelkedése eredményezi azután azt, hogy csak a háború első két évében kereken 500,000 főnyi csökkenést mutat a nemzet létszáma, ismétlem, harctéri vagy ezzel kapcsolatos veszteségek nélkül, kizárólag a polgári lakosságnál.

Már pedig ez a helyzet még tovább is romlik. Számítsuk át az imént említett abszolút adatokat 100 éveszülöttre és akkor

azt a megdöbbentő adatot kapjuk, hogy míg 1914-ben, a mely esztendőben csak félévig voltunk háborúban, még 66 feleslegünk van 100 születésre számítva, addig 1915-ben a halálesetek száma már héttel felülmúlja a születések számát, 1916-ban pedig már 27-tel több halál est van Magyarországon minden 100 élveszületésre számítva, vagyis oly ijesztő csökkenése mutatkozik a nemzeti létszámnak, a melylyel szemben gyorsan, hatályosan és a végletekig menő eréllyel kell intézkedni.

Ha ehhez a számhoz hozzá méltóztatnak venni a harctéren elesettek számát, akkor a háború három éve legkevesebb másfél millió emberrel csökkentette Magyarországnépességének számát.

Azok az adatok, a melyeket felsoroltam, megdöbbentő voltuknál fogva ijesztők az első pillanatban és talán azt a hitet keltethetik, hogy hiszen ez a háborúnak természetes következménye. Tévedés. Ezek a számok eredetükben visszanyúlnak korábbi időkre. Ezeknek a számoknak alapja abban az időben, azokban az évtizedekben van, a mikor nem történt semmi a nemzeti politikának ezen a terén, következménye annak a nemtörődömségnek, a melylyel népesedési politikánk tekintetében a változó kormányok alatt mindenkor találkoztunk, hisz ez nem oly ügy, melyben máról-holnapra lehet tüntető eredményt felmutatni, még csak nem is politikai természetű ügy. mely tehát szélesbörű érdeklődésre tarthatna számot, szó sincs róla, ez csendes, következetes munkát igénylő ügy, kit érdekelne nálunk ilyesmi.

A születések számának csökkenése tekintetében nemcsak Magyarország mutat fel kedvezőtlen eredményeket, általános jelenséggel állunk itt szemben, csak míg másutt megfigyelték, míg másutt levonták ennek a jelenségnek konzekvenciáit, addig nálunk a napi politika felemésztett minden érdeklődést, a napi politikától népesedési politikára nem jutott idő. A születések számának csökkenése tulajdonképen az utolsó 40-50 év alatt világjelenség. A szociális viszonyok, a gazdasági viszonyok mind behatással voltak erre. Hiszen látjuk, hogy Németországban az 1876-ban 1000 lakosra esett 40.9 élveszületés, 1910-ben már 30.7-re száll alá, 1912-ben pedig ez is leszáll 28.2-re: hogy a háború előtti utolsó 12 év alatt ugyancsak ezer lakosra átszámítva, nyolc fejből álló csökkenés mutatkozik a korábbi évekhez képest. Ez esés nagy jelentőségét akkor mérlegelhetjük csak kellően, ha figyelembe vesszük, hogy Németország ezen rettentő esése a

születések számában 12 év alatt megfelel Franciaország 70 év alatti esésének!

Nem az a megdöbbenő tehát nálunk első sorban, hogy a születések száma annyira csökken, mert ez — miként jeleztem — többé-kevésbé, kisebb-nagyobb arányokban általános jelenség, hanem az, hogy míg másutt, úgy első sorban Németországban a halálozások óriási csökkenése javítja meg a helyzetet és ellensúlyozza hatalmas módon a születések számának csökkenését, addig nálunk a halálozások aránya nemcsak nem csökken, hanem az utolsó időben még emelkedést is mutat, tehát nálunk kettős veszteséggel állunk szemben. Míg a születések száma nálunk az utolsó öt évben több mint felére csökkent. 1912-ben ezer lakosra számítva még 36.3 születés esik. 1916-ban már csak 15.6 és míg Németországban az utolsó 30 évben a halálozási arány ezer lakosra számítva 20-ról leszállt 14-re, addig nálunk a halálozási arány 23-ról 1912-ben felemelkedik 23.2-re, 1913-ban 23.4-re, 1914-ben tehát épen az ellenkezője történik annak, mint a mit Németországban látunk! Ebben van a helyzet súlypontja!

Ha ennek a megdöbbenő képnek gazdasági vonatkozásait keresem. — hiszen ez előadásomnak tulajdonképeni tárgya — akkor arra a megdöbbenő eredményre kell jutnom, hogy, ha ma a háború hatása következtében gazdasági bajok, a munkaerő elvonása folytán és közvetlenül a háború után a harctéren elesett legjobb munkaerő hiánya fogja éreztetni a maga hatását gazdasági életünkre: ez igazán minimális azzal a veszedelemmel szemben, mely 18-20 év múlva fog a nemzet gazdasági életében jelentkezni akkor, mikor annak a munkaerő-generációnak kellene rendelkezésre állni, amely akkor a 18-20 évesek legerősebb munkatörzsét fogná képezni.

Méltóztatnak tudni: mi lesz a helyzet akkor. Az lesz, hogy a 20 évesek száma, amely 1934-ben még normális lesz. az 1913-14. évi adatok alapján körülbelül 154.000 húsz éves férfi lesz, 1935-ben. amikor ennek a számnak az addigi eredmények alapján 160,000-rc kellene rúgnia, már csak 98,000. 1936-ban pedig már csak 67,000. De hogy mi lesz 1937-ben és 1938-ban a háború további tartama miatt, azt kiszámítani nem tudjuk.

Mit jelent ennek a számnak ilyen mérvű alakulása? Azt. hogy 1935-36-tól kezdve az a korosztály, az a 20 éves generáció, mely a nemzet védő erejének legnagyobb részét képezné, amely a nemzet gazdasági munka kifejtésének legnagyobb tényezőjét al-

kotná, 50-55%-kal tog csökkenteni: oly kép, melyet csak magunk elé kell állítanunk, hogy tisztában legyünk azzal a veszedelemmel, amely a nemzetet húsz év multán fenyegetni fogja. Hiába lesz — amint reméljük, hogy lesz — gazdasági fellendülés ebben az országban, hiába lesz az erők koncentrációja és a legnagyobb erőfeszítés munkakifejtésünk tekintetében, ha hiányozni fog az a törzs, amelyre támaszkodnunk kell, ha hiányozni fognak azok az erős munkáskezek, amelyeknek egy generáción át a munkateljesítményétől fogna függni nemzetünk anyagi gj^xrapodása. Milyen kultúrvesztéséget jelent százezer férfinak hiánya, milyen kulturvesztéséget jelent százezer munkásnak, a feltörő nemzedéknek, az erősen fejlődő társadalmi, szervezetnek teljes rokkánása: erről a kérdésről ebben a körben nem szabad ma beszélni: messze elterelne tárgyamtól.

Elrettentő példa gyanánt ismét Franciaországra kell utalnom, a napóleoni háborúk borzasztó elnéptelenítő hatására, melyet máig sem hevert ki a francia nemzet.

Egy teljes évszázadon át nem volt képes ez a nagy kultúr-nemzet pótolni azt a vérvesztéséget. Pedig mi volt az a mi mai vérvesztéségünkhöz képest!

Nem fogok tovább immorálni ennél a kérdésnél, melyet csak érinteni akartam és inkább rátérek röviden arra a kérdésre, hogy mit jelent ennek a nagy embervesztéségnek tőkeértéke, munkáértéke, amit néhány számmal exponálni akarok.

Lássuk előbb a tőkevesztéséget. Nem abból a tételből kiindulva, hogy a legnagyobb tőkeérték az ember, — ami mindenütt másutt igazabb, mint nálunk, ahol e tétel jelentősége eddig még vajmi kevés igazolásra talált — hanem abból a tényből kiindulva, hogy munkájában és reáfordított nemzeti áldozatban mit jelent az ember tőkeértékre átszámítva? Ez az, amit itt exponálni akarok és ebben segítségemre jönnek kiváló tudósok, akik ezzel a kérdéssel behatóan foglalkoztak. Első helyen áll ezek között a francia Barriol, aki a legmesszebbmenő számításokat eszközölte e téren, aki részletes számítások alapján már a háború elején kimutatta azt, mit jelent tőkében egy amerikai, egy francia, egy angol és — miután minket mindenütt közösen vesznek — egy osztrák-magyar férfi? Az eredmény az, hogy a mi értékünk — és erre büszkéek lehetünk — ezen idegen és velünk nem rokonszenvező számítás szerint alig marad mögötte az amerikai emberre számított tőkeértéknek, sőt felette áll a franciának. Míg egy felnőtt

amerikai férfiúnak értékét tőkében Barriol 25.140 frankra számítja, egy franciáét csak 23.210 frankra, addig minket 24.310 frankkal értékkel.

Ha ezzel szembeállítok ellenőrzés szempontjából egy porosz számítását. Z e i t l i n g v. számítását, aki a porosz jövedelmi adó alapján a kereső lakosság tőkeértékét számította ki és arra az eredményre jut, hogy egy porosz kereső egyén 16,000 márka tőkét képvisel, tehát frankra számítva, majdnem ugyanarra az eredményre jut. mint Barriol; ha ebből a számításból indulva ki, követjük Yves Guyot-nak. a híres francia nemzetgazdásznak számításait, aki a háború első félévébe! számításokat tett az emberi tőke- és az emberi munkavesztés értékéről: arra az eredményre jutunk, igen alacsony számítását véve alapul, t. i. 10 % harctéri élet veszteségét, ami régen meg van már haladva, a háború első félévében (!) Anglia, Németország, Franciaország, Belgium és Ausztria-Magyarország addigi vesztesége emberi tőkeértékben kereken 25 milliárd korona, amiből egyedül Ausztria és Magyarországra 3.5 milliárd esik. Igaz. hogy ő nálunk akkor csak 350,000 halottat vett alapul.

Hol van a harctéri veszteség ma már a 1.0 %-tól és hol vagyunk mi már a 350,000 halottól! Ezzel szemben az elvesztett termelési értéket Yves Guyot a háború első hat hónapjára az említett államokban már 41 milliárdra számítja, amiből reánk egyedül 4.5 milliárd esik.

Ha már most ezt a számítását egyedül Magyarországra alkalmazom és úgy számítom, hogy eddig, a háború negyedik évéig — azt hiszem, nem nagyon magas számot veszek alapul — Magyarország 500,000 halottal számol a harctéren, beleértve a harctéren szerzett betegségek folytán itthon elhaltak számát is és alapul veszem azt a termelési értéket, amelyet egy gyári munkás a mi statisztikánk szerint évenként munkaértékben képvisel, akkor e d d i g M a g y a r o r s z á g η a k m u n k a -, v a g y i s t e r m e l é s i é r t é k v e s z t e s é g e é v e n k i n t 2.4 m i l l i á r d k o r o n a lenne. Igaz. hogy az az ipari termelési érték magasan van számítva a mezőgazdasághoz viszonyítva, mert hisz annak az átlaga sokkal kisebb, viszont ha a rokkantak óriási számának nagy munkacsökkenését állítom szembe ezzel, akkor igen alacsonyan számítottam, h a ö s s z e s e η m á s f é l m i l l i á r d r a t e s z e m a z t a v e s z t e s é g e t, a m e l y m u n k a é r t é k b e n, t e r m e l é s b e n M a g y a r o r s z á g

gazdasági életét a háború folytán, s új t j a. Ennek az értékvesztésnek jelentőségét csak úgy ismerhetjük fel a maga egészében, ha ezzel szembeállítjuk azt a tényt, hogy egyedüli eszközünk, egyedüli lehetőségünk a háború gazdasági és pénzügyi bajainak kiköszörülésére viszont a munka, a többin un ka, a többtermelés mezőgazdasági és ipari téren, amelyet ha nem tudunk elérni, akkor egyúttal megkondukt gazdasági életünk és államunk pénzügyi helyzete fölött a vészharang.

Egyedüli eszközünk pénzügyi helyzetünk szanalására, gazdasági viszonyaink megjavítására, a megélhetés lehetőségére az, hogy az egész vonalon többet termeljünk, tehát többet dolgozunk. Ezzel szemben egyedül az a 93,000 főnyi férfilekosságcsökkenés, amelyre az 1936., illetőleg 1935. évre vonatkozólag az imént rámutattam, — ahelyett, hogy többet produkálnánk akkor — kereken 400 millió termelési értékcsökkenést jelent.

Pedig ez a csökkenés még nem is teljes. Sokkal nagj^obb lesz az, mert a megmaradó férfilekosság nem fog teljes munka ért éket képviselni, abból még a véderő természetes szükségletét levonásba kell hozni és nem állván rendelkezésre megfelelő számú teljes értékű férfi, el fog vonni a véderő kevésbé megfelelő anyagot is.

Ez lesz a képe népesedési helyzetünknek, vagy jobban mondva a mi gazdasági helyzetünknek népesedési vonatkozásaiban a háborút közvetlenül követő időben és 20 év multán. Sötét a képe méltóztassanak elhinni, hogy nem festetem túl sötét színekkel. Való képét adtam a helyzetnek, úgy amint az emberi számítás szerint jelentkezni fog, abból az elvből indulva ki, hogy nincs veszedelmesebb politika sem állami, sem nemzeti, sem szociális tekintetben, mint a strucpolitika. A legnagyobb veszedelmet is, ha ismerjük azt és bátran a szemébe nézünk, elkerülhetjük, ellensúlyozhatjuk, de nem akarva látni a veszedelmet, mely fenyeget, csak annál nagyobb mértékben idézem azt fel.

A népesedés kérdése nem alkalmas struc-politikára. Mennél többet palástolunk el belőle, annál nagyobb lesz a veszedelem reánk nézve; annál keserűbb lesz a valóra ébredés akkor, mikor már nem lehet majd szemet hunyni az állapotok felett.

Itt a tizenkettedik óra a komoly munka számára. Ha az állam és társadalom nem szervezkedik idejekorán, nem tesz meg mindent, ami e téren megtehető, akkor végzetes jövő előtt fogunk állani, melyre a maga egész ridegségében kell a nemzet figyelmét

felhívni. Ezt a kötelességet vélem teljesíteni ennek a szomorú perspektívának tárgyilagos exponálásával.

Már most, ha ezekben ismertettem volna legfőbb vonásai-ban magát a bajt. vagyis felállítottam volna a népesedés-politiká-ban a diagnózist, akkor keresnem kell az orvoslás módját is. keresnem kell miképen lehet ezen a súlyos helyzeten segíteni, miképen lehet ellensúlyozni azokat a veszedelmeket, amelyek a nemzetet e téren fenyegetik (A felelet erre nagyon egyszerűnek tetszik: szaporítani kell a születéseket és csökkenteni a halál-eseteket. Nemde, ez igen egyszerű válasz. Hasonló annak az orvosnak a gyógymódjához, aki a természetre utalja a beteget, lévén a természet a legjobb orvos, az segíteni fog. Igen, itt is a természet a legjobb orvos lehet, de miként az orvosi tudomány a természetet alátámasztja a maga védelmi eszközeivel, azonképen az államhatalomnak is. a társadalomnak is elő kell segítenie a népesedés problémáit, ezt a súlyos beteget, a természet erejét a maga védelmi eszközeivel kell alátámasztania.

Amilyen egyszerű ez a válasz, olyan nehéz lenne a tényleges cselekedet. Különösen a születések számának emelését illetőleg. Általános tapasztalat igazolja, hogy a születések terén valami nagy eredményeket elérni vajmi nehéz lesz. Hiszen a születések nagyszámú csökkenésének világszerte oka tulajdonképen a gazdasági helyzet, a szociális helyzet, a nehéz megélhetési viszonyok: egyrészt ama társadalmi rétegeknek helyzete, amelyek tapasztalat szerint a leggazdagabbak gyermekáldás tekintetében, másrészt ezzel szemben viszont a jobbmódúak, a társadalomnak vagyoni elitejénél tapasztalható ellenkező jelenség, mely szerint a születések száma utóbbinál csökken legerősebben, ez a társadalmi osztály a nemzet iránt tartozó kötelességét — népesedés-politikai szempontból beszélek csak — áthárítja arra a társadalmi rétegre, amely amúgy is legkevesebbet kapott az államtól és nemzettől és amely a legsúlyosabb megélhetési nehézségekkel küzd a másik társadalmi osztály jóléte mellett. Szomorú szociális kérdés a: születések számiának kérdése, azzá lett az idők folyamán mindenütt. Hogy mennyire szociális kérdés, ezt egy másik szomorú tapasztalat mutatja legeklatánsabbul. nemcsak nálunk mutatkozó jelenség ez, megvan Németországban is, Franciaországban is, megvan mindenütt, — hogy míg a háború előtt a házasságok száma szaporodott, rohamosan szaporodott nálunk is, a törvényes házasságokból született gyermekek száma ennek dacára csökkent.

A születések számának csökkenése tehát tudatos jelenség, amely nem bír más alappal — a nők hiúsági kérdését kikapcsolva, hisz ez végre a nagy tömeghez képest alárendelt jelentőségű — mint gazdasági és szociális alappal.

A külföldön különböző eszközöket, gyógymódokat vélnek igénybe venni vagy javasolni a születések számának növelésére. így Franciaországban, Németországban a több gyermek jutalmazási rendszere, a hivatalnokoknak családi állomány szerinti fizetése, a több mint három gyermekkel bíró tisztviselők magasabb fizetése és ezzel szemben a nőtlen tisztviselőknek aránytalanul kisebb fizetése ugyanabban az állásban, az agglégényadó a családalapítás előmozdítása céljából, — mely utóbbit illetőleg láttuk, hogy dacára a családi élet számbeli növekedésének, a születések száma mégis csökken — bizonyos intézkedések a lakásépítés terén annak a szomorú jelenségnek ellensúlyozására, amely különösen nagyobb városokban mutatkozik, ahol gyermekes családok alig kapnak lakást a város belsejében, mint legutóbb Németországban merült fel, külön lakástelepek építése csak oly családok részére, ahol háromnál több a gyermek, hogy ezáltal kedvezőbbé tegyék a család lakásviszonyait. Egyik legradikálisabb eszköz, amely Franciaországban és Németországban szinte egy időben merült fel, tehát ugyanazon baj enyhítésének két különböző forrásból származó egyazon orvosszere: az állam örökösödési részesedés a gyermekek száma szerint, hogy az állam háromnál kevesebb; gyermek esetén az örökösödésnél egy köteles gyermekrésszel részesedjék, vagyis serkentés a három gyermeknél nagyobb létszámú családokra, abból a közismert tapasztalatból indulva ki, hogy egy nemzetnek tulajdonképeni racionális szaporodása négy gyermeknél kezdődik.

Mindezek a javaslatok és egy egész sereg kisebb-nagyobb jelentőségű egyéb javaslat kétségkívül alkalmasak a gazdasági és szociális helyzet javítására, de hogy ellensúlyozzák-e azt a terhet, azt a gondot, a melyet a gyermeknevelés a családnak okoz, hogy serkentő erővel hatnak-e a többgyermekű családok létesítésére, ez legalább is eddig kipróbálva nincs, eredménye ezeknek az intézkedéseknek eddig igen szerény mértékben mutatkozott. Ez persze nem jelenti azt, hogy ezért nem kell ezekhez az eszközök-höz is folyamodni, nem kell ezeket is igénybe venni, mert hisz minden parányi javulása a helyzetnek is igen lényeges a súlyos viszonyok közepette. Annyival inkább kell ezeket is igénybe

vennünk, mert el, kell készülve lennünk, hogy a betegség tünetei, vagy jobban mondva okai a háború után még szaporodni fognak. A beteg szervezetét eddig megtámadott baktériumok és baeillások eddig ismeretlen új baktériumokkal és bacillusokkal fognak szaporodni, a melyeket a tudomány egyes ágazatokban eddig még nem fedezett fel. Ezeket a gazdasági élet sem fedezte fel még a háború előtt. Ezek a háborúnak jelenségei. Az a súlyos gazdasági helyzet, a mely reánk fog nehezedni a háború után, a melyet többször érintettem már, még nehezebbé fogja tenni a családalapítást és még súlyosabbá a gyermek nevelését. A család terhei oly óriásiak lesznek, — csak az adózás révén is, minden egyébtől eltekintve — hogy még kevesebb fog jutni a gyermeknevelésre. A drága megélhetés, a melyben szenvedünk, a mely egyrészt anyagilag generációkra teszi tönkre a mai nemzedéket, másrészt, hogy egy jó német „*Unterernähmtg*» révén a tuberkulózisnak és más betegségeknek szinte melegágya. Kevesebb lesz a férfiú a háború veszteségei folytán, később majd a születések és halálozások jelzett aránytalansága következtében, ennél fogva természetesen kevesebb lesz a születés. De itt van a szaporodásnak egyik igen kirívó akadálya, a nőknek a gazdasági életben való nagyobb tevékenysége, az ipari életben való nagyobb foglalkoztatása szintén olyan akadály, amely keserűen fog jelentkezni népesedésünk szaporodásának számadatai ban.

Ismét csak néhány adatot e téren és pedig speciális in agy áradatot is. A budapesti kerületi munkásbiztosító pénztár kimutatja, hogy nála 1911-ben 100 férfimunkástagra 23 nő esett, 1915-ben mái 39 és ma talán 50 %-os az emelkedése ennek. De míg 1911-ben még 100 nőtagra hat születés esett, addig 1915-ben már csak kettő. Azt hiszem, ennél súlyosabb adat eme tételelem igazolására talán fel sem hozható.

De méltóztassék szomszédainkra tekinteni, arra a gálád ellenségre, a kit diadalmas seregeink épen most üldöznek, saját területén, Olaszországra, a hol a 15 és 50 év közötti nőknél ezer női lakosra a háború előtt még 120 születés esett, míg ezer női munkásra csak 45. Avagy méltóztassék a német viszonyokat egy futó pillantásra méltatni, a hol — a volt birodalmi kancellárnak, Bülow hercegnek „*Deutsche Politik*“ című művéből veszem az adatot — 40 év alatt a születések száma Németországban visszaesett falun 14-gyel, városokban 43-mal, Berliin ten 65-tel, a mi kizárólag az ipari fejlődésnek folyománya és annak

következménye, hogy a nőket az iparban nagyobb mérvben alkalmazzák.

A helyzet tehát nem csak javulni nem fog a háború után, hanem lényegesen fog romlani. Annál nagyobb ok, hogy a szociális helyzeten ebben a vonatkozásban is segítsünk és minden intézkedést megtegyünk, mely a néprétegek legszélesebb köreit érinti. De egyúttal tisztában kell lennünk vele, hogy a születések számának valami rohamos emelkedését ezektől az intézkedésektől várni nem lehet.

Ki kell építenünk a családi pótlék intézményét tisztviselőinknél, melyet Magyarország hozott be legelsőnek egész Európában. Az akkori magyar kormány helyesen felismerte ennek jelentőségét szociális szempontból. Az adózás terén is érvényt kell szerezni a népesedéspolitikai érdekeknek. Ez már érzékenyebb pont és szélesebb körökre terjed. Ezt megértik az utolsó falusi kunyhókban is. De progresszivitása folytán meg fogja érezni a palota gazdag lakója is. Mint nagyobb körökre kiterjedő intézkedés az általános népbiztosítás ajánlható elsősorban, a biztosításnak az a neve, a mely a legkisebb faluban ép úgy elterjed, mint a nagyvárosok ipari központjaiban, a népbiztosításnak az a neve, a mely bizonyos határokon belül kötelező legyen, a mely azonban nem magánnyerészkedésre alapítva létesítendő, hanem az állam által megfelelő szervezettel, — nem állami bürokratikus kezelést érte alatta — a mely felölelje a város lakosságát ép úgy mint a faluét, ismétlem, bizonyos vagyoni határon alul, hogy abban a két leg súlyosabb időpontban, a midőn a kis család legsúlyosabban érzi a maga anyagi helyzetét, a születés és a halál időpontjában, ott legyen az a pillanatnyi segítség, mely őt az adósságbakeveredéstől menti meg, a mely megakadályozza azt, hogy az első adósságot kelljen felvennie, mely azután uzsorakamatokkal növekedik.

Ide tartozik az anyasági biztosítás a legszélesebb alapokon berendezve, kapcsolatban — a mint leszek bátor rátérni — a munkásbiztosítás kiterjesztésével.

De ide tartozik az agkori és rokkantbiztosítás is, hogy az a család, a mely munkában görnyedve tölti életét, a késő időben vagy a munkájában megrokkanva gondoskodás alatt álljon és ne legyen ráutalva arra a szégyenletesen szomorú szegényügyre, a melyre a falu és a város népe az elszegényedés napjaiban egyaránt utalva van. Es idetartozik a demokratikus birtokpolitika, az a hatalmas fejlesztője a népesség szaporodásának, mely egy csa-

pással alkalmas megváltoztatni a szinte szégyenletes népesedési adatokat.

Ezek azok a fontosabb palliatív eszközök, a melyekkel kisebb-nagyobb eredményt elérni lehet, a melyeket meg kell valósítanunk már csak azon kötelességünknel fogva is, a melylyel a dolgozó társadalomnak az állam tartozik. De ismétlem, valami vérmes eredményt népesedési szempontból és gyors eredményt ezáltal elérni nem fogunk. De bármi keveset javítunk, már is nagyot tettünk, mert az apró javításoknak eredménye végre is csak számbavehető eredmény leendő és az apró tételekből kell adódnia az együttes nagy eredménynek, a melyet elérnünk kell.

Már hatásosabban lehet védekezni a születések száma csökkenésének megakadályozására, illetőleg a születések számának növelése szempontjából a venereás betegek és a tüdővész elleni küzdelemben. Két olyan tünet ez, a mely gyors, energikus és legszélesebb körű intézkedést igényel. Hiszen hogy csak a venerikus betegségekről egy futó adatot említsek, a porosz belügy-miniszter a porosz országgyűlésnek abban a vitájában, a melyre beszédem elején voltam bátor utalni, hivatkozik arra, hogy már 20 évvel ezelőtt a venereás betegségek következtében legalább 200,000-re tette a német orvosi tudomány évenként a születések elmaradását és a gyermektelen házasságoknak 40-50 %-a a venereás betegségekre vezethető vissza.

Magyarországot illetőleg, sajnos, nincsenek adataim, nem is szükséges ezzel bővebben foglalkoznom, mert ezen nagygyűlés keretében úgyis részletesen lesz szó ezekről a kérdésekről, a hol ismét beigazolást fog találni az az óriási veszedelem, mely egyrészt a venereás betegségeknek rohamos terjedése, másrészt a tüdő vész óriási emelkedése folytán a nemzet gerincét, a nemzet testét veszélyezteti.

Ha ezekre csak így futólagosan rámutattam, — hisz egy előadás szűk keretében csak érinthetem a kérdéseket, de nem foglalkozhatom velük részletesen — méltóztassék megengedni, hogy most már reátérjek a másik, sokkal pozitívabb térre, a hol állami és társadalmi intézkedésekkel sokkal nagyobb eredményt érhetünk el és kell elérnünk, hogy ama kis eredményt, a melyet a születések számának növelésével várunk, ellensúlyozzuk ép úgy mint Németországban és ez a halálozások csökkentése. Itt már oly tér áll rendelkezésünkre, a hol az államhatalom kellő érvényesítésével, ele nem szép szavakban és hangzatos parlamenti

beszédekben, hanem pozitív kormányzati intézkedésekben és az állambudgetben számszerűleg kifejezésre jutó intézkedésekkel a tettek mezejére léphetünk.

Ha a halálozásokat erősen akarjuk csökkenteni, ha a halálozások csökkentésének biztosítására akarunk munkálni, első helyen áll az anya- és csecsemővédelem. Az anyát, az államz szervezetnek népesedéspolitikai szempontból legértékesebb tényezőjét kell megmentenünk és kell anyaságában védenünk. Azon a tiszteleten kívül, a melyet a magyar anya megérdemel, a népesedéspolitikához fűződő nagy érdekeknel fogva ott kell kezdenünk védő akciónkat, hogy az állam és társadalom védelmére szoruló anyát abban az időben kell védelmünk alá vennünk, midőn szülés előtt áll. Az anyát kell védenünk a szülés idejében, hogy azt a rettentő számot, a mely az orvosi tudomány fejlődése dacára még ma is csökkenti nemzetünk erejét számbelileg, ellensúlyozzuk. Hisz még ma is 5000-nél több anya pusztul el a szülés időpontjában. A védelem első feladata tehát az anyaságnál kezdődik. Utána a csecsemőt kell védenünk az anyával kapcsolatosan, hogy megakadályozzuk azt a borzasztó halandóságot, a mely e téren mutatkozik, és ha e téren kellő erélyvel, kellő körültekintéssel, kellő szeretettel és a megfelelő anyagi áldozatokkal lépünk fel, akkor Magyarországon 80,000-nél több csecsemőt menthetünk meg évenként, mert ennyivel több hal el, mint a mennyinek elhalálózása átlagszámítások alapján indokolt lehet. Hisz méltóztassék csak figyelembe venni, hogy nálunk egy hónapon belül száz élve született közül 8-28 csecsemő pusztul el, több egy hónapon belül, mint Norvégiában egy éven alul.

Hogy mily szomorúak a mi adataink e tekintetben és hogy milyen égetően szükséges nálunk a lehető nagyarányú anya- és csecsemővédelem, mi sem bizonyítja jobban, mint egy futó összehasonlítás más államokkal. Legkisebb az élve születettek százalékában az egy éven aluli halálozás Norvégiában, a hol ez 1911-ben 6.6 %-ot tett; ezt követi Anglia 1912-ben 9.5 %-kal, majd Franciaország, a hol ez abban az elrettentő állapotban is, a melyre hivatkoztam, kitett 1910-ben 11.1 %-ot, már Németországban 1913-ban ez 14.7 %, míg Magyarországon 1913-ban 20.1 %, a mely óriási szám sajnos, a háború második évében még felemelkedett 26 %-ra.

Ezzel a szomorú tünettel szemben a mostani belügyi kormány a legmesszebbmenő elismerésre méltó akciót indította meg,

azt a társadalmi szervezetet bízva meg az anya- és csecsemővédelem országos szervezésével, a melynek illusztris elnöke tegnap az önök nagygyűlésének megnyitó ünnepén a kormányt képviselte, a ki mélyen átértzett szavakban utalt annak fontosságára, a mit az anya- és csecsemővédelem Magyarországon a mi speciális viszonyaink között jelent. Es ha szabad ráutalnom arra a munkára, a melyet a Stefánia-szövetség e téren kifejt, arra a szervezetre, a melyet a belügyminiszter úrral e tekintetben megállapítottunk — hivatott ajkokról fogják önök az előadás-sorozat keretében ennek a szervezetnek megismerését nyerni, — csak arra legyen szabad itt külön utalnom, hogy Magyarország nagyasszonya, Magyarország védőangyala, a mi felséges Zita királynénk nevével indulunk ennek a munkának, a mely az államhatalom által támogatva talán biztosítani fogja azt a sikert, a melyet e téren el kell érünk.

Az anya- és csecsemővédelem munkája azonban csonka, ha nem egészítették ki a szorosabb értelemben vett gyermekvédelemmel, ha nem egészítették ki a gyermeknek abban a korban való megvédésével, a mikor a csecsemőkorból kikerül és még nem jut oda, a hol az állam a maga iskolái révén teszi rá gondozó kezét. Ki kell tehát az állami és társadalmi akciót ebben az irányban egészíteni.

Második helyen áll a munkásbiztosításnak előbb említett kiterjesztése a nép szélesebb rétegeire, jóvátétele annak a súlyos hibának, a mely minket már eddig terhel, hogy az ország lakosságának legnagyobb részét képező népet, a falu népét nem részesítettük a munkásbiztosításnak abban az áldásában, a mely a halálozás csökkenésében, az elélési idő megnyújtásában, a munkásság szociális helyzetének javításában áll. Oh mert mi úgy szeretjük a falut, dicsérjük népét, rajongunk érte, de ha tenni kell érte valamit, akkor átengedjük a saját sorsának: jó az Isten, majd segít rajta! Hogy mily veszedelem van itt, hogy mily féreg rágódik a nemzet testén épen a falun, szemben a városokkal, mutatja az a megdöbbentő adat, hogy míg 1911-ben a kereskedelemben ezer lélekre 15, az iparban 19 halálozás esett, addig a falu, az őstermelés lakossága már 27-tel adózott a halálnak és míg a csecsemők közül az ipari munkásoknál 16% halt meg, addig a gazdasági cselédek körében ez a százalék már 21-re emelkedik és míg a munkásbiztosítás révén sikerült az ipari munkásosztály helyzetét halálozás tekintetében az utolsó tíz évben annyira javítani, hogy

a halálozás aránya az iparban 4.4 %-kal csökkent, addig ez a javulás a mezőgazdaságnál mindössze 0.3 %-ot mutat. Az anya- és csecsemő-, valamint a gyermekvédelem fontosságának illusztrálására szolgáljon a gyermekvédelem egy kiváló munkásának szavai, aki számításokat téve arra nézve, hogy mi volna az eredmény, ha ugyanaz a halálozási arány mutatkoznék a falu népénél, mint az iparnál, arra az eredményre jut, ha az östermeléssel foglalkozók halálozása nálunk olyan volna, mint az iparra l foglalkozóké, akkor évente 88,000-r el kevesebb ember p u s z t u l n a el Magyarországon, mint amennyi tényleg elpusztul. Igazán elmondhatjuk, hogy munkásbiztosítás, jöjjön el a te országod falun is!

Harmadik helyen áll — és ezzel felsoroltam volna a halálozási arány csökkentésének főbb tényezőit, a többivel idő hiányában nem foglalkozhatom, csak a legfőbb tényezőket kívántam exponálni — a lakáspolitikát, az a lakáspolitikát, amelyről annyi vezércikk jelenik meg minduntalan és annyi szónoklat hangzott el, de amelyről komoly intézkedés, különösen falun, még alig történt; az a lakáspolitikát, amely nélkül a kormánynak és társadalomnak minden intézkedése e téren kudarcra fog vezetni, ha ott a falun levegő nélkül, télire betapasztott ablakok mellett, a külvilágtól féltve azt a csecsemőt, de tulajdonképpen a halál áldozatául odadobva abban a poshadt levegőben hagyjuk tovább tengeni, ahol sajnos, nagy vidékeken ma még a kultúrának oly alacsony fokán áll a nép, hogy állataival lakik együtt, a hol a lakás az a fertőző betegség, a mely a gyermekeket garmadával ragadja azután a halálba, hogy rontsa vele a nemzet jövő fejlődésének lehetőségét.

Végeztem, t. hölgyeim és uraim, annak a helyzetnek illusztrálásával, a melyben népesedéspolitikailag állunk és azoknak a főbb eszközöknek megjelölésével, a melyekhez nyúlunk kell erős elhatározással, bátor kézzel, komoly munkával, lankadatlan kitartással, nagy anyagi felszereléssel, hogy eredményt tudjunk elérni. Csak egyre kívánok még rámutatni, a mihez nem kell pénz, csak tudás, akarat, elhatározás és ez annak a nagy magyar betegségnek gyökeres kipusztítása legalább ezen a téren, a mely az erőpazarlásban, az örök szétforgácsolásában nyilvánul közéletünk szinte minden terén. Itt egy országos egyesület, ott egy másik, amott egy harmadik, hirtelen, szinte felburjánözva új egyesületek, a

nélkül, hogy egy szerves egészbe foglalják össze a népesedéspolitikának nagy problémáját, hogy egy szerves egészbe tömörüljenek, egységes irányítással, egymást lépésről-lépésre kiegészítve, azon a téren, a hol nincs gondoskodás, új intézményeket teremtve, azon a téren, a hol talán feles gondoskodás van, azokat átalakítva, az élet szükségleteihez alkalmazkodva. Nincs az a központi szervünk, sem állami, sem társadalmi, a mely ezt a kérdést irányítsa. A legfőbb kormányhatóságokban összpontosulnak ugyan ezek a kérdések, de ott is az ügyek természete szerint széttagoltan, a bürokratikus szervezetnek megfelelő tagolással, egységes áttekintés és egységes irányítás nélkül.

A társadalomnak az államhatalommal karöltve egyesülnie kell arra a célra, hogy a népesedéspolitikában tekintetben fennálló nagy veszélyeket egységesen igyekezzünk leküzdeni és azokat az erőket, a melyek a különböző társadalmi szervezetekben rendelkezésre állanak, tömörítse abból a célból, hogy egy népesedéspolitikai központot teremtsen oly módon, hogy abban állam és társadalom egyesüljön.

Tudatára kell ébreszteni a nemzetet annak a veszedelemnek, a mely előtt áll, ha akár tétlenül marad, akár erőinek szétforgácsolásával fog tovább dolgozni. Ha ezt biztosítani tudjuk, ha tömöríteni tudjuk a nemzetet erre a nagy munkára, méltóztassanak elhinni, oda fogunk jutni, hogy az átmenet nagy nehézségeit leküzdjük, hogy az átmenet nagy bajain túlesve és gazdasági fejlődésünket biztosítjuk, és vele a nemzet jövő fejlődését előmozdíthatjuk, vagy az annak útjában álló nagy akadályokat eltávolíthatjuk. De ha tovább engedjük rágni a nemzet testén ezt a férget, a mely a gyermekszám apadásában nyilatkozik meg, akkor úgy fogunk járni a mi gazdasági megerősedésünkkel, mint az a család, a mely százados tradícióban növekedve, vagyongan gyarapodva, végre eljut a vagyoni erőnek oly magaslatára, a minőt az ősök soha sem reméltek, de magvaszakadás folytán kipusztul maga a család. A mi nemzetünket is fenyegeti az a veszedelem, hogy ha mi számbeli gyarapodásunkat nem tudjuk biztosítani, a magvaszakadt család sorsára fog jutni. Ennek nem szabad lenni. Hogy ez meg ne történhessék, erre kell a nemzetnek munkálkodnia.